

Романовська Людмила Антонівна,

*к.ю.н, докторант Київського інституту інтелектуальної власності та
права Національного університету «Одеська юридична академія»,
стипендіатка Інституту порівняльного та міжнародного права
ім. Макса Планка (Гамбург, Німеччина)*

НАУКОВО-ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА: ПРОБЛЕМИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах верховенства права, які поступово впроваджуються в Україні, розширився арсенал засобів та способів його забезпечення, в тому числі й фаховими знаннями. Формою теоретичного аналізу практичних проблем експертами у різних галузях юридичних наук стає науково-правова експертиза.

Проблеми доцільності використання знань експертів у різних галузях юридичних наук досліджувалися в наукових працях українських вчених: О. Л. Львової, В. К. Мамутова, М. Є. Мочульської, А. В. Омельченка, Н. М. Павлюк, Н. М. Пархоменко, О. А. Поліводського, В. І. Семчука та інших.

Проведені дослідження є вагомим внеском у розвиток теоретичного аналізу експертної діяльності в Україні. Однак, досі відсутнє правове регулювання такої експертної діяльності в Україні. В науці з цього приводу висловлюються різні за змістом точки зору. А позиція судів чітко окреслена — «...дане вченими тлумачення законодавчих актів, пов'язане з наявністю у цих актах неясностей, неузгодженостей, суперечностей чи інших недоліків, такий документ доказового значення не має і посилається на нього в обґрунтуванні рішення суду не можна...» [1].

Безперечно такі позиції сповільнюють розвиток науково-правової експертизи в Україні, а в окремих випадках мають негативні наслідки.

У науковій літературі А. В. Омельченко зазначає, що науково-правова експертиза, поряд із судовою експертизою, є ефективним сучасним засобом встановлення доказів згідно процесуального законодавства України [2, с.43]. В свою чергу, Н. М. Пархоменко визначає термін «науково-правова експертиза», як дослідження, яке передбачає з'ясування і роз'яснення змісту норм права, що проводиться науковцем (експертом) на власний розсуд або за рішенням чи дорученням уповноважених суб'єктів шляхом застосування знань у сфері права та використання його результатів у вигляді висновку у правозасто-

совній діяльності. Науковець слушно, наголошує, що метою науково-експертної діяльності є надання учасникам правових спорів кваліфікованої юридичної допомоги у виявленні дійсної волі законодавства, яка закладена у прийнятих правових актах, що регулюють відповідні суспільні відносини, та здійснення кваліфікованої правової оцінки спірних ситуацій з правозастосування [3, с.78].

Потребу в науково-правовій експертизі в умовах воєнного стану в Україні свідчить попит на знання експертів у різних галузях юридичних наук у приватній сфері. Спонування до замовлень таких експертиз спричинено різними правовими складнощами, зокрема, неоднозначністю тлумачення окремих правових чи договірних норм, ускладненням їх практичної реалізації, необхідністю доведення законодавчо встановлених правових підстав тощо.

Але, найпоширенішим прикладом потреби в науково-правовій експертизі є застосування положень статті 652 ЦК України [4]. Саме в умовах воєнного стану закономірність істотної зміни обставин є вищою чим за звичай. Істотна зміна обставин не залежить від волі, бажань чи дій сторін за договором. Приписи статті 652 ЦК України [4], у разі доведення істотної зміни обставин, передбачають такий правовий наслідок, як: внесення змін або розірвання договору за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із сутті зобов'язання. Ініціює зміну чи розірвання договору в більшості випадків зобов'язальна сторона, бо саме істотною зміною обставин суттєво ускладнено виконання її зобов'язань за договором. Вирішення практичної проблеми, що ускладнила виконання зобов'язань, в умовах воєнного стану вимагає терміновості. Диспозитивний характер правової норми, що закріплена статтею 652 ЦК України [4], надає сторонам договору можливості прийняти відповідне правомірне рішення за власною згодою. Але, все частіше контрагент (державне підприємство) вимагає від ініціатора незалежну фахову точку зору щодо обґрунтування істотної зміни обставин та причинно-наслідкового зв'язку між такою зміною й правовими наслідками, тобто експертний висновок науково-правової експертизи, для того, щоб із її врахуванням було прийняти відповідне рішення і не викликало сумніву в його правомірності.

Таким чином, з однієї сторони, є всі підстави констатувати розвиток нового напрямку експертної діяльності в Україні і форму узагальнення наукової основи такої експертизи, як, науково-правова експер-

тиза. З іншого боку, відсутність правового регулювання в Україні цього виду експертної діяльності призводить до того, що кожен хто має юридичну освіту вважає себе експертом, а й відповідно й здатним надавати експертні висновки науково-правової експертизи. Не викликає сумніву, що відсутність правових вимог до такої експертної діяльності в Україні відповідно відображається і на якості результату науково-правової експертизи, який в подальшому, в окремих випадках, спостерігається в судових процесах з відповідною негативною оцінкою (рішення Господарського суду міста Києва від 03.09.2020 у справі № 910/6938/20 та від 07.07.2021 у справі № 910/3110/21 [5] та інші).

У сфері оборонних закупівель договори укладаються на основі типових форм, що затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 363 [6]. Вказані типові державні контракти (договори) містять умови про внесення змін до контракту (договору) за домовленістю сторін у разі істотної зміни обставин. Але, жодною формою цих типових документів не передбачено умови, що визначає вимоги до експертної організації та фахового експерта (експертів) від яких має бути отримано сторонами, у разі необхідності, експертний висновок науково-правової експертизи щодо обґрунтування істотної зміни обставин та її правові наслідки. Бо саме цей експертний висновок в подальшому дозволяє ініціювати відповідну зміну до контракту (договору) та приймати сторонами відповідне рішення. Відтак, відсутність такої вимоги і є наслідком негативною оцінки відповідних експертних висновків в судах.

В судових рішеннях окреслювались вимоги до експертної установи та експертів і серед них доцільно зосередити увагу на наступні: по-перше, експертна організація повинна мати право на організацію та проведення експертизи згідно статуту; по-друге, кваліфікація експертів має бути підтверджена відповідним документом (рішення Харківського окружного адміністративного суду від 27.09.2021 у справі № 520/13926/21, постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 08.02.2022 у справі № 520/13926/21 [5] та інші).

Згідно частини п'ятої статті 4 та статті 12 Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [7] організаторами наукової та науково-технічної експертизи можуть бути фізичні і юридичні особи незалежно від форми власності, але за статутними повноваженнями спроможні здійснювати організацію та проведення наукової і

науково-технічної експертизи. Крім того, вони мають пройти державну акредитацію та отримали свідоцтво, що підтверджує кваліфікацію його отримувача з питання організації та проведення експертизи.

Відповідно до пункту 3.2. Порядку проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи [8] експерти мають право здійснювати наукову і науково-технічну експертизу без отримання свідоцтва про акредитацію Держінформнауки України, якщо їх компетентність підтверджується наявними дипломами про присудження наукового ступеня кандидата чи доктора наук у відповідній галузі знань, або атестатом про присвоєння звання старшого наукового співробітника, доцента, професора, а також документами про обрання членами і членами-кореспондентами Національної академії наук та національних галузевих академій.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що науково-правова експертиза практичних проблем повинна отримати своє правове регулювання, а разом з цим, мають бути встановлені відповідні правові вимоги до організації, яка позиціонує свою правомочність з організації та проведення науково-правової експертизи. Так само правові вимоги мають бути визначено і щодо експертів, що беруть участь проведенні науково-правової експертизи. До вирішення цих питань буде перебувати під сумнівом експертних характер носіїв знань у різних галузях юридичних наук, зокрема у приватній сфері. Проте, попит на експертні висновки науково-правової експертизи в практичному житті, особливо в умовах воєнного стану, вимагають негайне вирішенні цих питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про деякі питання практики призначення судової експертизи : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 4. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12#Text>
2. Омельченко А. В. Судові та науково-правові експертизи як засіб встановлення доказів згідно з процесуальним законодавством України. *Адвокат*. № 5 (152). 2013. С.41-43.
3. Пархоменко Н. М. Науково-правова експертиза: доктринальні та законодавчі виміри. *Альманах права*. 2019. Випуск 10. С.77-82.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Єдиний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

6. Питання оборонних закупівель : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-p#Text>

7. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

8. Порядок проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2004 № 12, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.01.2004 за № 110/8709. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-04#Text>

Рябоконь Євген Олександрович,

*к.ю.н., доцент, в. о. завідувача кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

НАСТУПНИЦТВО ДЕРЖАВИ У РЕЧОВИХ ПРАВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна РФ, яка триває в Україні з 24 лютого 2022 року, об'єктивно зумовила вжиття Україною низки заходів і дій не лише воєнного і політичного, але і економічного характеру, спрямованих на надання відсічі державі-агресору. Одним із законодавчих кроків на цьому шляху стало прийняття нормативних актів, спрямованих на застосування майнових санкцій проти РФ, її резидентів, інших осіб, які своєю діяльністю створюють загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України або вчиняють інші правопорушення, які є підставами для застосування санкцій.

На сьогодні Верховною Радою України прийнято два основні законодавчі акти, які передбачають застосування майнових санкцій щодо активів осіб, які безпосередньо здійснюють або причетні до агресивної війни РФ на території України: Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» (надалі – Закон № 2116-IX) [4] і Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» [5] (надалі – Закон № 2257-IX). Закон № 2116-IX регламентує підстави і порядок примусового безоплатного вилучення об'єктів права власності РФ та її резидентів на користь України (ст.